

UNIVERZITET U SARAJEVU
FILOZOFSKI FAKULTET
ORIJENTALNA FILOLOGIJA
TURSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

***FRAZEOLOGIZMI U TURSKOM JEZIKU (NA KORPUSU ODABRANOG
KNJIŽEVNOG TEKSTA) KONTRASTIRANJE SA BOSANSKIM JEZIKOM***

Završni magistarki rad

MENTOR: Prof. dr. Kerima Filan

STUDENTICA: Medina Hadžić

SARAJEVO, 2021

Sadržaj

Uvod	1
Definicije frazeologizama i njihove karakteristike.....	3
Analiza frazeologizama odabranih književnih tekstova	8
Somatski frazemi	8
Primjeri iz korpusa.....	8
Somatski frazemi sa sastavnicom 'el'(ruka)	8
Somatski frazemi sa sastavnicom 'göbek'(stomak).....	10
Somatski frazemi sa sastavnicom 'ayak'(noga)	11
Somatski frazemi sa sastavnicom 'burun'(nos).....	12
Somatski frazemi sa sastavnicom 'dil'(jezik)	12
Somatski frazemi sa sastavnicom 'baş/kafa'(glava)	14
Somatski frazemmi sa sastavnicom 'göz'(oko).....	16
Somatski frazemisa sastavnicom 'ağız'(usta).....	18
Somatski frazemi sa sastavnicom 'can'(duša)	20
Frazeološke jedinice nastale putem metafore	21
Primjeri frazeoloških jedinica nastali putem metafore	21
Frazemi koji sadrže zoonime u sastavu	28
Frazeološke jedinice nastale putem metonimije	29
Zaključak.....	30
Literatura	32

Uvod

Tema ovog rada jesu *Frazeologizmi u turskom jeziku (na korpusu odabranog književnog teksta) kontrastiranje sa bosanskim jezikom*.

U svakom jeziku nailazimo na izraze čije značenje nije jednako njihovom doslovnom prijevodu, a ti izrazi nazivaju se frazemi. Frazemi su zanimljiv izvor lingvističkog istraživanja, budući da se snažno vežu i uz kulturu nekog naroda. Nisu svi frazemi isti u svim jezicima, te je njihovo prevođenje iz jednog jezika u drugi jedno od složenijih pitanja u lingvistici.

Bosanski i turski jezik bili su u neposrednom kontaktu tokom nekoliko stoljeća. Međutim, to su dva različita jezika po tipu. Stoga nas u ovome radu zanima postoji li kakva sličnost među frazemima koji se koriste u savremeno doba u ovim jezicima.

Ovaj rad će biti koncipiran iz tri dijela: teorijski dio, analiza korpusa i zaključak. Prvi dio ovog rada daje kratki teorijski pregled glavnih karakteristika frazeologizama. Drugi, ujedno i glavni dio rada pruža detaljniju analizu odabranih turskih frazeologizama i njihovih ekvivalenata u bosanskom jeziku sa odgovarajućim primjerima. U završnom dijelu, odnosno zaključku, biće izloženo sve ono što se tokom istraživanja ove teme saznalo. U ovom radu biće iznesena sva zapažanja do kojih se došlo tokom analize teme, kao i sažeti prikaz najvažnijih teorijskih odrednica koje je potrebno znati kako bi se razumjela ekvivalentnost frazeologizama u oba jezika.

U ovom radu, čiji je metod kontrastiranje, bavit ćemo se problemima pri prevođenju frazeologizama sa turskog na bosanski jezik. Naš cilj će biti pokušati objasniti načine i sredstva kojima se prevodilac služi da bi preveo određene frazeologizme i njihove ekvivalente u bosanskom jeziku. Obradit ćemo primjere na temelju zadanog korpusa na kojima smo vidjeli kako su prevedeni frazemi, te ćemo za svaki frazem napisati njegov doslovan prijevod kao i rječničko značenje, pri čemu ćemo se služiti općim i frazeološkim rječnicima navedenim u popisu literature. Klasifikaciju samih frazema vršili smo prema klasifikaciji koji je primijenio Ilijas Tanović u svojoj knjizi *Frazeologija bosanskoga jezika* (2000).

U našem radu obradit ćemo frazeme za koje smatramo da su zanimljivi za bolje upoznavanje turske kulture.

Korpus ovog rada čine romani *Kafamda Bir tuhaflık* Orhana Pamuka, njegov prijevod na bosanski jezik, *Čudne misli u mojoj glavi*, u prevodu Sabine Bakšić i Alene Čatović, *Yaprak Dökümü* Reşata Nuriya Güntekina, *Kad opada lišće*, u prijevodu Kerime Filan, te razne priče kao što su: *Karşılıklı*, Haldun Taner, *Mendil*, Nedim Gürsel, *Antologija turske priče*, priredila i prevela Kerima Filan, *Teferiç*, Cemil Kavukçu, *Teferiç i druge priče*, prevela Kerima Filan.

Frazeologizmi, ukoliko se pozornije posmatraju, reflektuju brojne sastavnice, ne samo jezika, nego i kulture, etnologije, folkloru te načina života jednog naroda. Dakle, frazeologizmi mogu biti poznati izvornom govorniku, ali prevedeni na ciljni jezik mogu postati nerazumljivi ako prevod nije adekvatan.

Stoga, cilj ovog rada i jeste analiziranje, kontrastiranje i pronalaženje ekvivalenata za frazeologizme u turskom i bosanskom jeziku.

Definicije frazeologizama i njihove karakteristike

U savremenoj nauci o jeziku frazeme se definiraju kao višeleksemni spojevi koji se po nizu karakteristika razlikuju od slobodnih skupova riječi i sintagmi. Među brojnim obilježjima frazeoloških izraza u literaturi se najčešće navode sljedeća: ustaljen i kompaktan sastav leksičkog spoja od najmanje dvije autosemantičke riječi, globalno, frazeološko značenje, ekspresivnost i slikovitost, reproduciranje u gotovom obliku i neprevodivost sa jednog jezika na drugi.

Kako u pogledu terminološkog određenja, tako su i u definiranju frazeoloških jedinica evidentna različita polazišta i tumačenja. „Uprkos činjenici da je frazeologizam termin poznat svim lingvistima i da je često predmet njihovih interesovanja i istraživanja, može se reći da za frazeologizam kao naučni, lingvistički pojam u literaturi ne postoji definicija koja bi ga potpuno i neporešivo određivala“ (Bibović, 1989:68).

U Rječniku lingvistike Hartmana i Storka (Dictionary of Language and Linguistics, Hartmann, R.R.K. and F.C. Sork, New York, John Wiley, 1972.) daje se sljedeća definicija frazema ili ustaljenih izraza: „Dvije ili više riječi koje se smatraju posebnim leksičkim elementima a koje se obično javljaju jedna s drugom u datom jeziku, npr. u engleskom jeziku **green** kolocira sa **grass**, **dark** sa **night** i sl. Svaka pojedinačna riječ u jednom jeziku ograničena je nizom kolokacija u svojoj upotrebi...“ (Hartmann and Stork, Dictionary, 1972:VI)

Pri definiranju frazema Vinogradov V.V. ističe sljedeće njihove osnovne karakteristike: preneseno i slikovito značenje, ekspresivnost, nezamjenjivost bilo koje od frazeoloških komponenti njezinim sinonimom. (Vinogradov, 1977:155).

Ožegov S.I. naglašava ustaljenost sastava i strukture frazeoloških jedinica kao njihovu osnovnu karakteristiku: „Frazeeološke jedinice su ustaljeni leksički spojevi, koji se reproduciraju u govoru kao gotove cjeline. Ovi spojevi mogu biti različiti po sastavu i funkciji, ali njihova osnovna i zajednička karakteristika je ustaljenost.“ (Ožegov, 1975:147).

Karakterizaciju frazeoloških izraza Šanski N.M. svodi na njihova četiri osnovna obilježja: „ 1. gotove jezičke jedinice, koje se ne stvaraju u procesu komunikacije, nego se uzimaju iz memorije kao cjeline; 2. jezičke jedinice za koje je karakteristična ustaljenost značenja, sastava i strukture (analogne riječima); 3. u pogledu akcenta frazeološke jedinice su zvučni kompleksi čije komponente imaju dva ili više osnovnih akcenata; 4. frazeološke jedinice, kao i riječi, imaju svoju stilsku boju.“ (Šanski, 1985:22).¹

Sve jezičke figure uz pomoć kojih se doprinosi ekspresivnosti izraza, tu su da uljepšaju književni tekst, ali i da pred prevodioca stave zahtjevan zadatak pronalaženja ekvivalenata. Ovaj posao dodatno otežavaju brojne podjele frazema koje mogu obuhvatati različite segmente jezika. Navest ćemo podjele frazema prema Tanoviću i one koje su nam naročito zanimljive objasniti ukratko.

Tanović navodi sljedeće podjele frazema:

- Pridjevsko-imeničke frazeme tipa **živa rana; zla krv; sitna duša** i sl.
- Znatan broj frazeoloških jedinica nastalih redukcijom i značenjskom kondenzacijom izreka, poslovice, krilatica i citata: **koga su zmije ujedale; ispraviti krivu Drinu** i sl.
- Frazeme razvijene iz termina tj. terminoloških sintagmi iz različitih naučnih tehničkih oblasti: **bijelo usijanje; punom parom; prazan hod; spustiti sidro** i sl.
- Manji broj frazema nastalih od žargonizama: **ni crno pod noktom; povući mačka za rep; dobiti po nosu (po glavi)** i sl.
- Frazeološke jedinice semantičke transpozicije: **ispraviti krivu Drinu; otići u Jagomir; od Kulina-bana** i sl.
- Frazeološke jedinice čiji je nastanak motiviran konkretnom realijom, događajem i sl: **otkriti Ameriku; kasno Janko stiže na Kosovo.**
- Internacionalizmi gdje se kao komponente javljaju vlastite imenice: **od Adama i Eve; Sizifov posao; Tantalove muke; Pirova pobjeda** i sl.
- Frazeološke jedinice nastale putem metonimije: **neće vidjeti behara; trag mu se zameo.**

¹Ilijas Tanović, *Frazeologija bosankoga jezika*, Dom štampe Zenica, 2000, str. 11-29

- Somatizmi čije komponente označavaju dijelove tijela: **srce(kome)puca; dići glavu; jezik pregrizao; imati oko sokolovo.**
- Frazemi nastali perifrastičnom zamjenom jednog sadržaja drugim i sinegdohe: **izmamiti suzu; izmamiti poljubac; izmamiti aplauz** i sl.
- U metaforiziranim frazemama poredbeni potencijal je na jednu komponentu, što pojačava ekspresiju takvih izraza. Takvi su naprimjer: **goko prst; zdrav ko drijen; umoran ko pas** i sl.
- Frazemi koji sadrže zoonime u sastavu: **jak ko konj; lukav ko lisica.**²

Zbog niza teškoća i „zamki“ koje se kriju pri prevođenju frazema, u literaturi se govori o neprevodivosti ovih jedinica. Neprevodivost se nerijetko shvata kao jedno od osnovnih i distinktivnih obilježja frazeoloških jedinica po kojemu se one razlikuju od slobonih skupova riječi i sintagmi.

Ömer Asım Aksoy (1997, prema Šiljak-Jesenković 2003: 39-43) u čvrste sveze riječi, uz frazeme ubraja i poslovice, psovke, brojalice itd. Autor objašnjava da su frazemi stabilni semantički i sintaktički, tj. ne može se promijeniti redoslijed tih riječi niti jednu sastavnicu frazema zamijeniti nekom drugom; i da se sastoje od dvije punoznačne riječi. Takođe spominje i ekspresivnost kao obilježje frazema budući da smatra da je frazem izraz koji se koristi kako bi se opisao neki pojam iz izvanjezične stvarnosti u nekoj određenoj formi ili stilskim izrazom. Kao sekundarna obilježja frazema autor navodi da su motivirani određenim događajem i da ukazuju na narodne običaje, vjerovanja i tradiciju. Aksoy daje i jednu klasifikaciju frazeoloških jedinica izdvajajući 10 subkategorija, koje ćemo, izvodeći sažetak iz turskog teksta, navesti:

1. Najzastupljeniju skupinu frazeoloških jedinica čine čvrste sveze riječi ili rečenice koje metaforično i ekspresivno označavaju neki pojam iz vanjezične stvarnosti. Primjerice: *abayı yakmak (zaljubiti se do ušiju); alacağın şahin, vereceğine karga (prilbližno: kad*

²Iljas Tanović, *Frazeologija bosankoga jezika*, Dom štampe Zenica, 2000, str.59-63.

treba uzeti, grabi i rukama i nogama, kad treba dijeliti, ruke mu zadržću, noge mu se oduzmu)

2. Frazemi sastavljeni iz dva suprostavljena segmenta koji se rimuju; nekada jedan dio ovih frazema nema nekoga značenja, već je upotrijebljen radi rime; Aksoy ovakve frazeme smatra izrazito stilski markiranim. Primjerice: *Ayranı yok içmeye, atla gider sıçmaya-/kalk: nema nimlaćenice da popije, a nakonju ide da se posere/*- približan ekvivalent u bos. Koza mre, brdu rep; Ya herrü ya merrü – Il' dža il' bu, Il' bos il' hadžija, Il' šehit il' gazija.*
3. Neki su frazemi struktuirani u formi dijaloga; Primjerice: - *Baba bir hırsız tuttum. – Getir. – Gelmiyor. – Bırak. – O beni bırakmıyor. /kalk: - Babo, ja sam uhvatio lopova. – Dovedi. – Neće. – Pusti. – Pustio bih ja njega, al' neće on mene.*
4. Sekundarno obilježje nekih frazema jeste u njihovoj motiviranosti određenim događajem ili pričom: *Al aptestini, ver pabucumu – Evo ti tvoj abdest, vrati mi papuče; Doğduğuna inanır, öldüğüne inanmaz – Kad je kotaomogaoradit, što ne bi mogao krepat.*
5. Sekundarno obilježje nekih frazeoloških jedinica je to što one ukazuju na narodne običaje, vjerovanja i tradiciju: *Ahret kardeşi olmak – vjerovanje da će dvije osobe koje su na ovom svijetu bile udružene u neprestanoj molitvi i predanosti Bogu, i na Onome svijetu ostati zajedno, kao najbliži srodnici; cin tutmak – opsjednuti koga demoni; uhvatiti /koga/ džini pod svoje.*
6. Neki frazemi su skamenjene sveze riječi sročene u takvoj formi tek da bi iskazali određeno značenje, i oni nemaju stilske markiranosti. *Adet yerini bulsun diye – da adet dođe na svoje – da se običaj ispuni, običaja/adeta radi.*
7. Karakteristike nekih frazema, po Aksoyu, jesu to što su stvoreni ne na osnovu određenih gramatičkih pravila, već u specifičnoj formi. Ovdje autor navodi neke tatutološke frazeosheme, tipa *aç açına, alt alta, günden güne (iz dana u dan), inceden inceye (iz detalja u detalj)*

8. Neki su frazemi eliptični izrazi, dakle čvrsta sveza riječi čiji se pojedini konstituenti gube pri aktualizaciji: *Allah bana, ben de sana – Bog meni, ja tebi; (dati); Az çok – manjeviše.*
9. Jedva vrsta frazema su reduplikati: *Abuk sabuk, abur cubur...*
10. Neki frazemi predstavljaju sintagmu sa imenskim i glagolsim konstituentom, s tim što je glagol u infinitivu, a imenica je u apsolutnom ili kosom padežu ovisno od toga kako glagol reagira. *Abayı yakmak, bıçak çekmek, dil dökmek, rahatına bakmak...*

Neprevodivost frazeoloških jedinica najčešće se poistovjećuje sa nemogućnošću da se za pojedine frazeme u jednom jeziku pronađu u drugom jeziku ekvivalenti na semantičkom, strukturnom i funkcionalnostilskom planu. Složenost prevođenja frazema razumljiva je, jer se radi o slikovitim i ekspresivnim jedinicama, stilski izrazito markiranim. Mnoge frazeme imaju snažan emocionalni naboj, a mnoge se odlikuju posebnim nacionalnim koloritom. Frazeološko značenje, dakle, temelji se na dvostrukoj semantičkoj denotaciji: primarnoj denotaciji leksičkih jedinica kao komponenti i sekundarnoj denotaciji semantičkih (frazeoloških) cjelina. Kada se radi o prevođenju frazema, nivo jezičkih znakova može biti irelevantan, jer ekvivalentnost na nivou jezičkih znakova ne mora značiti i istoznačnost na nivou globalne semantičke strukture. Drugim riječima, nepodudaranje leksema kao frazemskih komponenti u jeziku-izvoru i jeziku-cilju ne znači prijevodnu neekvivalentnost. Semantička i smisaona ekvivalentnost frazema u jeziku-izvoru i jeziku-cilju, dakle ne podrazumijeva i istoznačnost svih njihovih komponenti.

U prevođenju frazema sa jednog jezika na drugi postiže se različit nivo ekvivalentnosti- od potpunih i prirodnih prijevodnih ekvivalenata, preko relativnih ili nepotpunih frazeoloških ekvivalenata- do neekvivalentnostiprijevođa i originala.³

³Ilijas Tanović, *Frazeologija bosanskoga jezika*, Dom štampe Zenica, 2000, str.80-81.

Analiza frazeologizama iz odabranih književnih tekstova

Na sljedećim stranicama teksta bavit ćemo se kontrastivnom analizom frazeologizama u književnom tekstu. Vidjet ćemo u kojoj je mjeri (ne)moguće postići potpunu ekvivalenciju pri prijevodu frazeologizama na bosanski jezik. Na nekim mjestima ćemo prokomentarisati ponuđeni prijevod ili pokušati predložiti neko drugo rješenje.

Somatski frazemi

Frazemi, čije su sastavnice dijelovi ljudskog tijela zovu se somatski frazemi, a smatraju se brojnijim skupinama frazema u jezicima. Kovačević (2012) iznosi kako različiti frazeolozi različito određuju skupinu somatskih frazema; neki u somatske frazeme ubrajaju samo one frazeme koje sadrže nazive za dijelove ljudskog tijela, dok pojedini u tu skupinu ubrajaju i one koji imaju naziv za dijelove životinjskog tijela kao jednu od svojih sastavnica. Uz to, neki isključuju iz somatskih frazema one frazeme kojima su sastavnice unutarnji organi, tj. oni nevidljivi ljudskim okom. U svakom slučaju, somatski frazemi prikazuju „različite postupke ljudi koji odražavaju ljudske stavove prema unutarnjem čovjekovom svijetu i naglašavaju ulogu tradicionalne simbolike pojedinih dijelova ljudskog tijela“ (Kovačević 2012:16).⁴

Primjeri iz korpusa

Somatski frazemi sa sastavnicom 'el'(ruka)

⁴Lamija Bečić, Somatski frazemi u turskom jeziku i njihovi hrvatski prijevodni ekvivalenti, Sveučilište u Zagrebu, 2018.

1. Elinden almak

Akşehir yoluna nefes nefese ulaştıklarında, Mevlut geç kalmadıklarından emindi. Süleyman da kamyonetle gelse artık kimse Rayiha'yı **elinden almazdı**. (Pamuk, str. 16)

Kada su, trčeci i bez daha, stigli do puta za Akşehir, Mevlud je bio siguran da nisu zakasnili. Ako Sulejman sada dođe sa svojim kamionetom, niko mu više neće moći **oduzeti** Rajihu.

Doslovan prijevod frazema **elinden almak** jeste 'uzeti iz ruku'. Semantički ekvivalen navedenog frazema u bosanskom jeziku je glagol *oduzeti* (*od nekoga nešto*). Navedeni primjer je sasvim razvidnog značenja, i riječ je o potpunoj ekvivalenciji.

2. Elinden çıkmak

İsterdi ki **elinden çıkacağı** iş, sadece kanuna değil, teamüle, insanlık ve nezaket kaidelerine de uygun yani dört başı mamur olsun. (Gündetkin, str. 13)

Vodio je računa da sve što **radi** bude najprije u skladu sa zakonom, potom u skladu sa običajima te s pravilima čovječnosti i uljudnosti.

Turski frazem **elinden çıkmak** (dosl. izaći iz ruku) ima značenje, (*u*)*raditi* (*nešto svojim rukama*). Ruka/ruke se konceptualizira(ju) kao spremnik iz kojeg izlazi kvalitetno obrađeni materijal, što pokazuje da je čovjek uspješan u obavljanju navedene djelatnosti. (Šiljak-Jesenković 2003:211)

3. Elinden tutmak

Bilakis, sizden çok iyilik gördüm. En müşkül bir zamanda **elinden tuttunuz**. (Güntekin, str. 24)

Naprotiv, bili ste veoma dobri prema meni. **Primili ste me na posao** kada mi je bilo najteže.

Turski frazem *elinden tutmak* (dosl. uhvatiti za ruku). Navedeni primjer jeste frazem zato što odstupa od svog primarnog značenja. Značenje navedenog frazema jeste *prihvatiti, pomagati, brinuti se, starati se, paziti, štiti*. U bosanski jezik preveden je izrazom *primiti (na posao)*, što je opet jedan vid pomoći, prijevod je prilagođen radnji u tekstu. Dakle ovdje je riječ o potpunoj ekvivalenciji, dok je frazem neprozirnog značenja.

4. Eli kulağında

İlk yazın **eli kulağında**. Karlı geceler, karanlık, kısa günler geride kalmış, soğuk kırılmıştı. (Gürsel, str. 17)

Proljeće **samo što nije došlo**. Iza nas su ostale sniježne noći i mračni kratki dani. Zima je jenjavala.

Doslovan prijevod frazema *eli kulağında* je *njegova/njena ruka biti na ušima*. U ovom primjeru riječ je o potpuno neprozirnom frazemu. Sastoji se od dvije imenice koje daju sasvim novo značenje. Značenje navedenog frazema je *početak(nečega)*. U bosanskom jeziku postoji frazem koji je po značenju blizak turskom frazemu, *biti na pragu nečega*, što takođe označava *početak nečega*.

Somatski frazemi sa sastavnicom 'göbek'(stomak)

5. Göbek atmak

Göbek atarak eğlenen genç kalabalıklar bozayla ilgilenemedikleri için artık Mevlut akşamları İstiklal Caddesi civarına uğramıyordu bile. (Pamuk, str. 32)

Kako se gomila mladih koja je zabavu nalazila u **plesu** nijeanimala za bozu, Mevlud noću više nije imao razloga niti da se približava ulici Istiklal.

Turski frazem ***göbek atmak*** doslovno znači *bacati stomak*. Rječnik *Türkçe Sözlük* za frazem *göbek atmak* daje sljedeće objašnjenje: „Plesati pomijerajući stomak“, što se takođe navodi i za glagol *dans etmek*.⁵Zbog toga je u prijevodu na bosanski jezik korišten glagol *plesati*. Kao što možemo vidjeti u turskom jeziku je to dvočlani glagolski frazem, dok je u bosanskom jeziku jednočlani jedan glagol. I oba navedena turska primjera u bosanski jezik se prevode jednim glagolom.

Somatski frazemi sa sastavnicom ‘ayak’(noga)

6. Ayak uydurmak

Ama bu muazzam değişikliğe hep **ayak uydurmak** istemiş, hep iyi karşılanacağı, sevileceği mahalelere gitmişti. (Pamuk, str. 31)

Naprotiv, stalno je tražio način da **se prilagodi** toj ogromnoj promjeni te uvijek odlazio u kvartove u kojima će biti toplo i srdačno dočekan.

Doslovan prijevod frazema ***ayak uydurmak*** je *uskladiti korak*, što je i njegovo primarno značenje koje koristimo kada govorimo npr., o brzini hodanja, o plesu. Preneseno značenje navedenog frazema je *prilagoditi se* što u bosanskom jeziku nije frazeologizam.

7. Ayakta tutmak

Yıkanyorlardı arada kuşkusuz, ama kirliydiler. Yengemin tek tutkusu burada da memleketinin törenlerini **ayakta tutmaktı**. (Fürüzan, str. 89)

Ta su se djeca sigurnoponekad kupala, ali su bila neuredna. Strina je činila sve da **održi** običaje koje smo donijeli sa sobom.

Doslovan prijevod frazema ***ayakta tutmak*** jeste *održati na nogama*. Postoji više značenja ovog frazema a to su: *pustiti koga da stoji, ne ponuditi stolicu, osigur(av)ati produžetak nečega,*

⁵İsmail Parlatır, Nevzat Gözaydın, *Türkçe Sözlük*, Türk Dili KURumu, Ankara, 1998.

spriječiti. Sprečavati da se nešto naruši, održavati, čuvati. U bosanski jezik preveden je glagolom *održati*.

Somatski frazemi sa sastavnicom 'burun'(nos)

8. Burnunu çekmek

Çok konsantre olduğu zaman yaptığı gibi durmadan **burnunu çekiyordu**. (Taner, str. 95)

Stalno **je ušmrkivao** kao što je radio uvijek kada se dobro skoncentriše.

Doslovan prijevod frazema **burnunu çekmek** je *vući nekoga za nos*, što je u bosanskom jeziku frazeologizam koji ima značenje *prevariti/varati nekoga*. U ovom primjeru imamo dvočlani glagolski frazeologizam a u prijevodu na bosanski jezik nalazimo glagol *šmrcati*.

9. Burnundan getirmek

Hayriye Hanım onu bir zaman üzüp bağırdıktan sonra ve yaptığıni iyice **burnundan getirdikten** sonra politikayı değiştirdi. (Güntekin, str. 32)

Nakon što bi ga tako pustila da se kaje i izvuče, te mu i sama **prigovorila** zbog onog što je uradio, gospođa Hajrija bi promijenila politiku.

Doslovan prijevod frazema **burnundan getirmek** jeste *donositi iz nosa*. Na bosanski jezik preveden je glagolom *prigovoriti*. U bosanskom jeziku postoji izraz *nabijati na nos*, gdje se kao i u turskom jeziku koristi riječ *nos*. Značenje navedenog frazema jeste *prigovarati(za nešto)*.

Somatski frazemi sa sastavnicom 'dil'(jezik)

10. Dilini yutmak

Ne diyeceğini bilemiyor, parmaklarıyla oynuyordu Sami. Elleri terlemişti.

„**Dilini mi yuttun** oğlum!“

„Teferiç yaptık öğretmenim.“ (Kavukçu, str.12)

Sami nije znao šta da kaže, premetao je prste, dlanovi su mu se znojili.

„**Imaš li ti jezik** dijete?“

„Učiteljice, bili smo na teferiču.“

Doslovan prijevod turskog frazema **dilini yutmak** jeste *progutati jezik*. Navedeni primjer u bosanski jezik preveden je frazemom *imaš li ti jezik*, kojim se prenosi ekspresivnost postignuta u izvornom tekstu. Značenje navedenog frazema jeste *zanijemiti usljed radosti, straha, uzbuđenja i sl.*

11. Dile gelmek, Dile getirmek

İnsanın resmen **dile getirdiği** şey, ki **dile gelirken** insan aslında ne istediğini anlardı.(Pamuk, str. 58)

Ono što čovjek **izgovori**, i dok **govori** o tome pomalo počinje shvatati šta ustvari želi.

Frazem **dile getirmek** doslovno znači *donijeti na jezik*. U bosanski jezik preveden je glagolom *izgovoriti*. Značenje navedenog frazema jeste *početi (započeti) razgovor o komu ili čemu, izjaviti što, spomenuti što, natjerati koga da govori*.

Doslovno značenje drugog frazema sa sastavnicom *dil* u ovome primjeru, **dile gelmek** je *doći na jezik*. U bosanski jezik preveden je glagolom *govoriti*. Značenje navedenog frazema jeste *govoriti o nečemu*.

Somatski frazemi sa sastavnicom 'baş/kafa'(glava)

12. Başından geçmek

Bu girizgahtan sonra şimdi size bir olay anlatacağım. Bu olay aynen olmuştur. Yıllarca önce bizzat **başından geçti**. Anlatacağım şekilde geçmiştir. (Taner, str.85)

Poslije ovoga hoću da vam ispričam jedan događaj. Onako kako se zbio. A **dogodio** se meni prije mnogo godina. I to baš ovako kako ću ga ispričati.

Turski frazem **başından geçmek** znači *proći kroz glavu*. Radi se o jednoznačnom⁶ frazemu. Rječničko značenje navedenog frazema je *preživjeti, doživjeti, predeverati*. U bosanski jezik preveden je glagolom *dogoditi se*.

13. Başına kakmak

Fakat onu ikide bir **başına kakması** doğru olmazdı. Ali Rıza Bey onu şirkette yerleştirmekle Allah rızası olsun, büyük bir iyilik etmişti. (Güntekin, str. 17)

Gospodin Ali Riza joj je našao posao u preduzeću, neka ga Bog nagradi za to dobro djelo, puno joj je pomogao ali nije pravo da joj to **svaki čas spominje** i da se miješa u sve što ona radi.

Doslovan prijevod frazema **başına kakmak** jeste *nabi(ja)ti naglavu*. U bosanski jezik preveden je izrazom *spominjati svaki čas*. Rječnik *Boşnakça – Türkçe Deyimler Sözlüğü* ekvivalent za navedeni primjer navodi frazu *nabiti/nabijati na nos kome*.⁷ A značenje primjera jeste *prigovarati*. Riječ je o djelomičnoj ekvivalenciji. U ovom primjeru uočava se kako se u turskome i bosanskome jeziku pojavljuju različite somatske sastavnice u frazemima koji se povezuju istim konceptom. Naime, u turskome jeziku uz koncept prigovaranja nekome zbog nečega veže fraze u kojem se kao sastavnica pojavljuje leksema *baş(glava) [(birinin)başına kakmak]*, dok se u bosanskome

⁶Ipak, kako bismo utvrdili jednoznačnost ili višeznačnost frazema, valja pristupiti zamjenjivosti frazeološke jedinice nefrazeološkom: ukoliko je sadržaj određenog broja frazema u različitim kontekstima zamjenjiv nefrazeološkim istoznačnicama ili sličnoznačnicama, možemo govoriti o monosemičnom frazemu. (A. Šiljak-Jesenković: 129)

⁷Şakir Bayhan, *Boşnakça-Türkçe Deyimler Sözlüğü*, Türk Dili Kurumu Yayınları, Ankara, 2018, str. 279

jeziku na isti koncept ukazuje frazemom u kojem se kao somatska sastavnica pojavljuje leksema *nos (nabijati/nabiti nekome nešto na nos)*.

Kada je značenje ovih frazema u pitanju, može se konsultirati da se u turskome jeziku frazeologizira slika glave kao glavnog dijela ljudskog tijela, a u bosanskome slika nosa kao naistaknutijega dijela ljudskoga lica. Značenje bosanskoga frazema *nabijati/nabiti nekome nešto na nos* motivirano je i konceptualnom metaforom „znanje je gledanje“. Čovjek ne može ne vidjeti i ne primijetiti ono što mu je na nosu, pa kada mu se želi ukazati na nešto što ne bi trebali izmaći njegovoj pažnji, onda mu se to stavlja na nos. (Solak, Bašić, 2019: 135-136)

14. Kafayı bulmak

Daha gecenin sonuna gelmeden **kafayı** iyice **bulmuş** keyifli insanların neşeli civıltısını işitti. (Pamuk, str. 35)

Čuo se veseli žamor raspoloženih ljudi koji su već bili **pripiti**.

Doslovno značenje frazema *kafayı bulmak* je *pronaći glavu*. Potpuno je neprovidan jer nijedan on elemenata nije zadržao svoje značenje. U bosanski jezik preveden je pridjevom *pripit*, što i jeste značenje ovog frazema. U turskom primjeru nalazi se dvočlani glagolski frazem, dok u bosanskom jeziku nalazimo pridjev. Ostala značenja frazema su *napiti se, biti pijan*.

15. Başını alıp gitmek

Hemen duvarın bitiminde de, gene karanlık eski evler ve uzayıp giden koca bir incir ağacı vardı. Ağacın üstünde, yemiş verme mevsiminde bile incir olmazdı. Koyu gölgeli dalları, güneşi aramaktan yukarılara doğru **alıp başını gitmişti**. (Fürüzan, str. 83)

Uz zid je raslo veliko smokvino stablo. Nije davalo plodove. Samo je **raslo** u visinu pružajući grane prema suncu.

Doslovan prijevod turskog frazema *başını alıp gitmek* jeste *uzeti glavu i otići*. U bosanski jezik preveden je glagolom *rasti*. Značenje navedenog frazema jeste *šmugnuti, pobjeći, kidnuti, strugnuti*. Obzirom da je u ovom slučaju riječ o drvetu, drvo nema noge pa ne može pobjeći, ali zato ima grane koje se vijaju u visine, gdje god požele. Zbog toga u ovom slučaju smo primorani

koristiti glagol *rasti*. U bosanskom jeziku postoji fraza koja je ekvivalent turskom frazemu a to je *bježati glavom bez obzira*.

Somatski frazemmi sa sastavnicom 'göz'(oko)

16. Göz yummak

Değil mi ki kendi oğlunun yaptığı kabahate **göz yummuşt**; artık tenkit etmeye, yüksek sesle doğruluktan bahsetmeye kalkmak gülünç bir şey olurdu. (Güntekin, str. 65)

Nakon što je **zatvorio oči** pred onim što je njegov sin uradio, više nije imao prava nikoga osuđivati.

Frazem **göz yummak** doslovno znači *zatvoriti oči*. U bosanski jezik preveden je izrazom *zatvoriti oči*. Navedeni primjer javlja se kao homonimni par. Prvo značenje mu je *zatvoriti/zatvarati oči pred čim* (ne htjeti vidjeti, prijeći preko čega) i *zatvoriti oči* (bez dopune- umrijeti). U ovom slučaju riječ je o potpunoj ekvivalenciji.

17. Gözü arkada kalmak

İcap ederse, ona ait olan vazifelerini büyüklerine de bırakabilir, **gözü arkada kalmazdı**. Elverir ki onlar düşündüğü gibi yetişmiş olsunlar. (Güntekin, str.15)

Bude li morao, brigu o njoj prenijet će na stariju djecu. Važno je, stoga, da oni odrastu i da njima pruži odgoj kako je zamislio.

Doslovan prevod turskog frazema **gözü arkada kalmak** jeste *ostati oči iza*. Navedeni primjer nije preveden na bosanski jezik. Značenje ovog frazema jeste *brinuti se, biti u mislima za ostavljenim*.

18. Göz göre göre

Bir genç kızın **göz göre göre** mahvolmasına vicdanı razı olmadı. (Güntekin, str. 19)

Savjest mu neće dopustiti da mladoj djevojci uništi život.

Doslovan prijevod frazema **göz göre göre** jeste *tako da oko jasno vidi*. U ovom primjeru navedeni frazem nije preveden na bosanski jezik. Njegovo značenje jeste *svjesno, namjerno*.

19. Gözü kapalı

Ali Rıza Bey pek **gözü kapalı** bir adam değildi. Bu korku daha evvel de onun bir kaç kere yoklamıştı. (Güntekin, str.12)

Gospodin Ali Rıza nije bio čovjek bez **znanja i iskustva**. Ta bojazan ga je i ranije pohodila.

Turski frazem **gözü kapalı** doslovnoznači *zatvorene oči*. U rječniku *Türkçe Sözlük* se navodi sljedeće značenje *ne znati šta se dešava*, dok se u rječniku *Yeni Türkçe Sırpça Sözlüğü* navodi prijevod *neobavešten, neupućen, neiskusan*. U bosanski jezik preveden je imenicama *znanje i iskustvo*. Navedeni primjer je neprozirnog značenja.

20. Gözlerini kaçırmak

Mevlud kaçırdığı kızın yüzüne ikinci kere, bu sefer bütün dikkatiyle ve yakından bir an baktı ve kamyonetin arka kapısı kapanırken gördüğü ve bir türlü inanamadığı şeyden emin olup **gözlerini kaçırdı**. (Pamuk, str. 20)

Mevlud u jednom trenutku izbliza pogleda u lice djevojke koju je ukrao, ovaj put pažljivo te **skrenu pogled** kada je postao siguran u ono što je vidio dok je zatvarao vrata stražnjeg dijela kamioneta i u šta nikako nije mogao povjerovati.

Doslovan prijevod frazema **gözlerini kaçırmak** jeste *oteti oči*. U bosanski jezik preveden je frazom *skrenuti pogled*. Značenje navedenog frazema je *ne moći gledati koga u oči, skrenuti pogled, skrivati oči*.

21. Göze ilişmek

Otelin holünde saatçı dükkanları **gözüme ilişmişti**. Ruslar, bütün sanayileri ile olduğu gibi saat sanayileri ile de övünürler. (Taner, str. 87)

U hotelskom sam holu **vidio** prodavnice satova. Rusi se hvale svojim satovima, kao i svim drugim svojim proizvodima.

Turski frazem **göze ilişmek** doslovno znači *dodirnuti oko*. Na bosanski jezik preveden je glagolom *vidjeti*. Značenje navedenog frazema je *primijetiti, opaziti*. U bosanskom jeziku postoji fraza *zapeti za oko*, u značenju *vidjeti, opaziti*.

22. Gözden geçirmek

İshak Amcayla karısı gelene dek, evin her yanı yeniden dikkatle **gözden geçirildi**. (Fürüzan, str. 91)

Do dolaska Ishak amidže i njegove žene u posjetu cijela je kuća još jednom temeljito **pregledana**.

Doslovan prijevod frazema **gözden geçirmek** je *provesti ispred očiju*. U bosanski jezik preveden je glagolom *pregledati*. Značenje navedenog frazema je *istražiti, razgledati, provjeriti*.

Somatski frazemi sa sastavnicom 'ağız' (usta)

23. Ağzını aramak

Ali Rıza Bey bir gün onun **ağzını aradı**:

Benden saklama Şevket, dedi. Elbette sen de birşeyler olmak istiyordun... Bu deflaket başımıza gelmemiş olsaydı ne yapacaktın? (Güntekin, str. 47)

Jednog dana gospodin Ali Riza ga je **upitao**:

„Şevkete, kaži mi šta si ti želio postati u životu. Slobodno mi reci. Šta bi radio da nam se nije desila ova nesreća?“

Turski frazem *ağzını aramak* doslovno znači *pretražiti usta*. Na bosanski jezik preveden je glagolom *pitati*. Značenje navedenog frazema jeste *doznati (dokučiti) informaciju*. Obzirom da je naveden frazem neutralan, bez osobito izražene ekspresivnosti i stilske boje, prevodilac je na isti način prenio to u bosanski jezik.

24. Ağzını bıçak açmamak

Mevlut içine girmekte olduğu tuhaf sessizliğin yıllarca süreceğini anlamıştı. „**Ağzını bıçak açmıyor**“, diye takıldı Süleyman Mevlut’a. (Pamuk, str. 18)

Şutiş, obratio se Sulejman Mevludu. Mevlud je shvatio da tone u čudnu tišinu koja će trajati godinama.

Doslovan prijevod turskog frazema *ağzını bıçak açmamak* je *ne otvoriti usta ni nožem*. Navedeni tročlani glagoski frazem u bosanski jezik preveden je glagolom *šutjeti*. U bosanskom jeziku postoji izraz *šutjeti kao riba, kao zid*. Takođe, umjesto glagola *šutjeti* koji je naveden u prijevodu, moglo bi stajati *šutiš kao zaliven/ ne otvaraš usta*. Značenje ovog frazema jeste *ne progovaraš*.

25. Yarım ağızla söylemek

Niye öyle yarım **ağızla cevap veriyorsundiye?**...sordu

Hayriye Hanım, hafifçe titizlenerek:

„Yarımını, bütünü var mı? Evet, öyle...“ diyorum! dedi. (Güntekin, str. 12)

„Zašto tako govoriš. Kao da **ne želiš otvarati usta**.“

Gospođa Hajrija pomalo ljutito reče:

„Kako govorim kada želim otvoriti usta, a kako kada ne želim? Lijepo sam rekla-jest tako je.“

Turski frazem *yarım ağızla söylemek* doslovnoznači *pričati sa pola usta*. U bosanski jezik prevedeno je izrazim *(ne)željeti otvarati usta*. A značenje ovog frazema jeste *mrmljati, ne pričati razgovijetno*.

Somatski frazemi sa sastavnivom ‘can’(duša)

26. Can çekişmek

Patates ve havuç parçacıkları, cehennem ateşinde yanan yaratıklar misali çorbanın içinde deli gibi dönerler, tencerenin içinden sanki onların çığlıkları, **can çekişmeleri** duyulur, bazan tıpkı yanardağın ağızında olacağı gibi ve kerevizler yükselerek Mevlut’un burnuna yaklaşırdı. (Pamuk, str. 66)

Komadići mrkve i krompira poput stvorenja koja govore u džehenemskoj vatri izbezumljeno bi se vrtjeli u supenom grotlu i kao da su se iz šerpe mogli čuti njihovi krici i **umiranje**, ponekad bi se supa napuhala kao lava u krateru vulkana, a mrkva i celer podizali su se do Mevludovog nosa.

Turski frazem *can çekişmek* doslovnoznači *boriti se sa dušom*. U bosanski jezik preveden je glagolom *umirati*. U turskom jeziku upotrebom ovog frazema izražena je mnogo veća ekspresivnost i stilski boja. Takođe vidimo da se u turskom jeziku u svakoj životnoj situaciji, pa čak i za vrijeme kuhanje čorbe koriste frazeologizmi, što u bosanskom jeziku nije slučaj. Značenje navedenog frazema jeste *biti na samrti, umirati, dijeliti se s dušom*.

27. Can çekmek

Canı boza **çeken** fiyatını sorardım ama bunu yutkunarak ve alçak sesle, kibarca yapardı, saldırganca değil. (Pamuk, str.44)

Onaj kome se pije boza pitao bi za cijenu ljubaznim i krotkim glasom, a ne tako napadno.

Kao što možemo vidjeti u predhodnom primjeru i u navedenom, korišteni su isti elementi samo što je u predhodnom primjeru glagol *çekmek* nastavak za reciprocitativ (-iş/-iş) i zbog toga ima sasvim drugačije značenje.

Doslovan prijevod frazema *can çekmek* je *duša povlačiti*. U bosanski jezik preveden je rečenicom *onaj kome se pije*, tj. *onaj ko želi da pije*. Značenje navedenog primjera jeste *žudjeti, čeznuti, silno željeti*. U ovom primjeru frazema elemenat *can* uvijek ima prisvojni sufiks.

Frazeološke jedinice nastale putem metafore

Metafora je semantička figura koja nastaje zamjenom jednog pojma drugim po njihovoj zajedničkoj ili sličnoj osobini. Antica Antoš, koja u okviru metaforike promatra metaforu, metonimiju, sinegdoku te personifikaciju, alegoriju i simbol kao razvijene oblike metafore, u svojoj knjizi *Osnovne lingvističke stilistike* daje ovakvu definiciju: „Metafora podrazumijeva stvaralačko zapažanje sličnosti među različitim pojavama, štoviše identificiranje tih pojava, njihovo stapanje u nekom zajedničkom ili sličnom svojstvu... Metafora ponajviše prenosi složen, apstraktan pojam u jednostavan i konkretan, a rjeđe konkretan u apstraktan. (Antoš, 1974:82). “ Metaforička riječ nikada nije potpuna zamjena za neutralnu, doslovnu upotrebu. Ona uvijek potencira neka svojstva predmeta, pojave na račun drugih svojstava; ona uvijek ima konotacijsko značenje, koje je čini tropom, a ne doslovnim izrazom. (Šiljak-Jesenković, 2003:89-96)

Primjeri frazeoloških jedinica nastali putem metafore

28. Saman altından su yürütmek

Rayiha'nın içten bir gülümseyiş vardı. Bişey sakladığımı, **saman altından su yürüttüğünü** düşünmezdi insan. (Pamuk, str. 26)

Rajiha je imala iskren osmijeh. Čovjek nikad ne bi pomislio da nešto **krije**.

Doslovan prijevod frazema *saman altından su yürütmek* jeste *voditi vodu ispod sijena*. Navedeni četvetočlani glagolski frazem je potpuno neprozirnog značenja, a u bosanski jezik preveden je glagolom *kriti*. Takođe, u bosanskom jeziku postoji fraza *raditi nešto ispod žita* koja je potpuno ekvivalentna sa navedenim turskim frazemom. Značenje navedenog frazema jeste *spletkariti, kriti*.

29. Dayak yemek

Arada disiplinsizlik eğitim, kaçıp yakalandığım ve bol bol **dayak yiyip** hapis yattığım için benim askerliğim dört yıl sürmüştür, ama yanlış anlaşılmasın, ordumuzu şerefli komutanlarımızı herkesten çok severim. (Pamuk, str. 56)

Moje služenje vojske trajalo je četiri godine jer nisam poštovao disciplinu, često sam bježao, bivao uhvaćen, **pretučen** i uhapšen, ali da se ne shvati pogrešno ja više od svega volim našu armiju i naše časne komadante.

Turski frazem *dayak yemek* doslovno znači *pojesti batine*, a značenje navedenog frazema jeste *dobiti batine, biti pretučen*. U bosanski jezik preveden je glagolom *biti pretučen*. Navedeni primjer nema razvidno značenje.

30. Nefes tüketmek

Nefes tüketmek abes. Kaldı ki hısırlardan ahbap edinmeye zorlayan da yok. (Taner, str.85)

Uzalud je **trošiti riječi**. Ovome se još samo može dodati rečenica kako vas niko ne prisiljava da se družite sa neobrazovanim ljudima.

Doslovan prijevod frazema *nefes tüketmek* jeste *trošiti dah*. U bosanski jezik preveden je frazemom *trošiti riječi*. Kao što možemo zaključiti, u turskom jeziku korištena je riječ *nefes(dah)*,

dok je u bosanskom jeziku korištena riječ *riječi*. Značenje navedenog frazema jeste stalno ponavljati istu priču, iste riječi.

31. Yol açmak

Aklı kendiliğinden, sürekli olarak, bu kötü duruma **yol açan** geçmişteki hatasını araştırıyordu. (Pamuk, str. 22)

Neprestano je razmišljao šta je to u prošlosti skrivio što bi **uzrokovalo** ovu neugodnu situaciju.

Navedeni glagolski frazem *yol açmak* može doslovno značiti *otvoriti put, asfaltirati put*. Značenje navedenog frazema jeste *biti uzrok nekog događaja*. U bosanski jezik preveden je glagolom *biti uzrok*. Neprovidnog je značenja.

32. Ateş püskürmek

Fakat Hayriye Hanım, bu yüksek hikmetleri işlenmiş saf kasasına bir türlü aldırıyor, dakikadan dakikaya artan bir heyecanla **ateş püskürüyordu**. (Güntekin, str. 35)

Gospođa Hajrija nije marila što njena nevina glava rađa takve mudrosti već s uzbuđenjem, koje je iz trenutka u trenutak raslo, **dodavala ulje na vatru**.

Navedeni turski frazem *ateş püskürmek* doslovno znači *bljuvati vatru* što je i u bosanskom jeziku frazelogizam. Na bosanski jezik preveden je frazemom *dodavati ulje na vatru*, u čiji sastav takođe ulazi riječ *ateş/vatra*. Navedeni frazem ima značenje *pogoršavati (namjerno)kompliciranu situaciju*. Navedeni frazem je neproziran i u turskom jeziku i u bosanskom jeziku.

33. Ok yaydan çıkmak

Rayiha'yı mutlaka mutlu edeceksin, tamamı mı Mevlut?

Artık o senin karın, **ok yaydan çıktı**. (Pamuk, str.20)

Rajihućeš usrećiti, jel' tako Mevlude?

Ona je sad tvoja žena, **nema vam nazad**.

Navedeni frazem **ok yaydan çıkmak** doslovno znači *strijela izaći iz luka*. Frazem u bosanski jezik preveden je izrazom *nema vam nazad*. Kao što možemo vidjeti u svakodnevnom govoru u turskom jeziku pisac je upotrijebio frazeologizam i to je sasvim uobičajno za turski jezik, dok u bosanskom jeziku to nije slučaj. U bosanskom jeziku postoji izraz *kocka je bačena*, ali se ne koristi u svakodnevnom govoru i samim tim zvučalo bi neprirodno i u prijevodu.

34. Helal süt emmek

Bu zamana onlara aklı başında, **helal süt emmiş** birer koca bulmak da mesele oldu.
(Güntekin, str. 38)

U ovo vrijeme nije lahko ni za njih naći **čestite** muškarce koji će im biti dobri muževi, no ipak je moguće.

Doslovan prijevod turskog frazema *helal süt emmek* jeste *sisati halal mlijeko* (tj. *majčino mlijeko*). Navedeni tročlani glagolski frazem je u bosanski jezik preveden pridjevom *čestit*. Primjer je nepriznog značenja, a njegovo značenje jeste *biti dobar, čestit*.

35. Jeton düşmek

İki gün sonra dükkana gittiğinde, **jetonun geç de olsa düşebileceğini** ustanın sonunda inadı bırakıp daha bir anlayana gösterip saatin su geçirmezliğini kabul etmiş olabileceğini ummuyorum. (Taner, str. 98)

Kada sam zadva dana otišao u njegovu radnju, nadao sam se da je majstor, makar i naknadno **shvatio** stvar, da je naposljetku odustao od tvrdoglavosti, da je sat pokazao nekome ko se bolje razumije i da se pomirio sa istinom da je sat otporan na vodu.

Doslovan prijevod frazema *jeton düşmek* je *pasti žeton*. U bosanski jezik preveden je glagolom *shvatiti*. Navedeni primjer je potpuno neproziran, jer ni jedan o elemenata nije zadržao svoje osnovno značenje. Značenje frazema jeste *shvatiti, razumjeti*.

36. Meydana çıkmak

Beş çocuk babasıydı. Bunların hiçbiri daha tamamıyla **meydana çıkmış** sayılmazdı.
(Güntekin, str. 11)

Imao je petero djece. Nijedno još nije **izašlo na put**.

Turski frazem *meydana çıkmak* doslovno znači *izaći na mejdán*. Na bosanski jezik preveden je frazom *izaći na put*. Navedeni primjer je potpuno neprovidan. I u bosanskom jeziku postoji fraza *izaći na put* u značenju *(iz)rasti, odrasti*.

37. Yola çıkmak

Sabah ezanı okunduğunda gecenin bittiğine sevinmiş, **yola çıkmalarına** daha çok yaman olduğunu düşününce de üzülmüş. (Kavukçu, str. 13)

Kada se začuo ezan za sabah-namaz, razveselio se što se konačno bliži kraj noći, ali se i neveselio zato što je ostalo još dosta do **polaska**.

Turski frazem *yola çıkmak* doslovno znači *izaći na put*. Značenje navedenog primjera jeste *krenuti na put, odrasti*. Na bosanski jezik preveden je imenicom *polazak*. U turskom frazemu glagol *çıkmak (izaći)* bismo mogli zamijeniti glagolom *düşmek (pasti)*, i frazem ne bi izgubio svoje značenje. Dok u bosanskom jeziku riječ kada bismo zamijenili leksemu put leksemama cesta ili magistrala, došlo bi do promjena u značenju, npr. *Sin mu je izašao na put i počeo zarađivati*. - (Sin mu je odrastao i počeo zarađivati).. *Sin mu je izašao na cestu i počeo zarađivati*. - (Sin mu je postao autoprevoznik i počeo zarađivati).. *Kćerka mu je izašla na magistralu i počela zarađivati*. – (Kćerka mu je prostitutka, pa tako zarađuje).

38. Toz kondurmak

Bilir kişilerin sözlerinden sonra, saatimin daha başından beri „su geçirir“ kabullenmemek artık imkansız. Böyle olduğu halde, bunca yıldır sular, soğuklar içinde bozulmayı nasıl izah edeceksin dersiniz, ben bunu onun su geçirmezliğine **toz konuramadığım** zamanki yüksek moralime veriyorum. (Taner, str. 107)

Poslije procjene koju su dali vještaci, sada je više nemoguće ne prihvatiti istinu da je moj sat od samoga početka bio neotporan na vodu. Ako kažete, kako ćeš u tom slučaju objasniti to što se ipak tolike godine nikada nije pokvario u vosi i na hladnoći, ja to tumačim mojim visokim moralom u vrijeme kada nisam ni slučajno dozvoljavao da se šta **prigovori** njegovoj otpornosti na vodu.

Frazem **toz kondurmak** doslovno znači *stavljati prašinu*. U bosanski jezik preveden je glagolom *prigovoriti*. Rječnik *Yeni Türkçe-Sırpça Sözlüğü* navodi sljedeća značenja *ne dovoliti, ne dozvoljavati da išta bude kazano protiv nekoga, nečega, prikaz(iv)ati u najboljem svjetlu*.⁸Riječ je o neprozirnom frazemu. U bosanskom jeziku postoji ekvivalent turskom frazemu, a to je *bacati ljagu (na koga)*.

39. Etlıye sütlüye karışmamak

Etlıye sütlüye karışmamayı, öteden beri meslek edinen Ali Rıza Bey, bu meselede ateş kesilmiş, kendini attıncaya kadar uğraşmıştı. (Güntekin, str. 14)

Premda se otkako zna za sebe, pridržavao stava da se **ni u šta ne miješa**, gospodin Ali Rıza se pustio u rješavanje tog slučaja i svesrdno se založio, toliko da je na kraju izgubio namještenje.

⁸Marija Đinđić, *Yeni Türkçe-Sırpça Sözlüğü*, Türk Dili Kurumu Yayınları, Ankara, 2014

Doslovan prijevod frazema *etliye sütlüye karışmamak* jeste *ne miješati u mesno i mliječno*. U bosanski jezik preveden je izrazom *ne miješati se ni ušta*. Glagol *karışmak* zadržao je svoje osnovno značenje. Značenje navedenog frazema jestene *miješati se u nečije poslove*.

40. Tuz buz olmak

„Ben zaten umudumu kesmiştim“ dediği hastasının ölümünden gizli bir ovunç duyan doktorlara benziyordu, iyi ki gülümsemesini gizledi. Yoksa otuz yıllık dostluk orda **tuzla buz olabilirdi**.(Taner, str.100)

Ličio mi je na ljekare koji su za svoga bolesnika rekli da više nema nade, pa sad potajno osjećaju pobjedu zbog bolesnikove smrti. Dobro da je uspio prikriti osmijeh. Inače je tridesetogodšnje poznanstvo u tom času moglo otići u **paramparčad**.

Navedeni turski primjer preveden je izrazom *otići u paramparčad*, kao što možemo vidjeti ovdje je korišten turcizam *paramparčad*. Frazem je potpuno neprozirnog značenja. Značenje frazema jeste *pući, raspasti se*.

41. Sağlam ayakkabı değil

Fakat sonradan Sermet Bey hakkında fena şeyler işitti, bu kibar kıyafetli adamdan öteki bitlenenler ve dayak yiyenlerden daha çok iğrenir oldu. Söylendiğine göre bu adamın kızları **sağlam ayakkabı değildi**. (Güntekin, str. 44)

Ali, nakon nekog vremena čuo je ružne stvari o gospodinu Sermetu, zbog čega je prestao da ga cijeni, čak je do njega manje držao nego do onoga što se nasred tržnice tuče ili onoga što dolazi prljave košulje. Kako se pričalo, kćerke tog čovjeka **nisu bile uzornog morala**.

Doslovan prijevod frazema *sağlam ayakkabı değil* jeste *nije čvrste obuće*. Navedeni frazem je potpuno neprozirnog značenja. U bosanski jezik preveden je izrazom *biti uzornog morala*. Značenje navedenog frazema jeste *nije pouzdan, nije neko na koga se može osloniti*.

Frazemi koji sadrže zoonime u sastavu

Frazemi sa zoonimskom sastavnicom brojni su u različitim jezicima. Razlog tomu je činjenica da je životinja još od pradavnih vremena najbliži čovjekov saputnik. U svim se narodima životinjama pripisuju simbolična značenja i ljudske osobine, i to najčešće one negativne. Antropolozi smatraju da negativna predodžba o životinjama datira još iz vremena dok među njima i ljudima nije bilo nikakve hijerarhije, ili to tumače suživotom u zajedničkom prostoru kada su ljudi imali prilike upoznati karakteristike i oblike ponašanja životinja.⁹

42. Kuyruğunu kısmak

Yarım yamalamak bilgisinin sırtına binip ve sadece mantığına sığınıp ahkam kesmeğe kalkan dostunuz, Hamlet'ten bu bilgece uyarıyı duyan Horatii misali **kuyruğunu kıstırıp** hizaya gelecektir o saat. (Taner, str. 84)

Vaš prijatelj koji se usudio donijeti sud oslanjajući se na polovično znanje i trežeći u svemu logiku, tada će **se povući** i vratiti u ravnotežu kao Horatije kad je od Hamleta čuo ovu mudru opomenu.

Turski frazem *kuyruğunu kısmak* doslovno znači *smanjiti/smanjivati* rep. Na bosanski jezik preveden je glagolom *povući se*. Navedeni primjer je potpuno neprovidnog značenja. U bosanskom jeziku postoji frazem *podviti rep*, koji je potpuno ekvivalentan sa navedenim turskim frazemom.

⁹Ana Bunk, Maja Opašić, *Prilog kontrastivnoj analizi frazema sa zoonimskom sastavnicom u hrvatskome i češkome jeziku*, Rasprave instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, knj. 36/2, str. 238.

Frazeološke jedinice nastale putem metonimije

Metonimija je trop kod kojeg se zamjena odvija po susjednosti (često se kaže i da je metonimija eliminiranje konteksta...). Susjednost pri tome može biti prostorna, vremenska, odnos sadržina-ono u čemu se sadržina nalazi ili uzročno-posljedična veza. D. Meršević- Radović, uočava da frazemi nastali ovim putem line značajnu grupu, te ističe da je „sadržaj koji označavaju predstavljen najrazličitijim psihičkim čovekovim reakcijama i osobinama“. Tako se sadržaj koji označuje kajanje može izraziti metonimiziranom nominacijom geste koja prati sam čin kajanja: kada je greška počinjena, čovjek tek može *čupati sebi kose*, kada želi kome skrenuti pažnju na nešto, *daje mig, i sl.* (Šiljak-Jesensković, 2003: 97-99)

43. Buz kesmek

Pijamalarını giyip yorganın içine gir de öyle uyu oğlum. Sonra soba sonunce **buz kesersin.** (Pamuk, str. 67)

Sine obuci pidžamu i lezi pod jorgan pa spavaj. Ovako ćeš **se smrznuti** kad se peć ugasi.

Turski frazem **buz kesmek** doslovno znači *sjeći led*. Primjer je u bosanski jezik preveden glagolom *smrznuti se*.

Zaključak

U ovom radu bavili smo se frazeologizmima u turskom jeziku, i njihovim semantičkim ekvivalentima u bosanskom jeziku. Frazemi se sastoje od najmanje dvije punoznačne riječi, čije značenje proizilazi iz cjeline, a ne pojedinačnih sastavnica.

Frazemi su ustaljene sveze riječi koje se upotrebljavaju u gotovu obliku, a ne stvaraju se u tijeku govornog procesa, i kod njih je barem jedna sastavnica promijenila značenje, tako da značenje nije vidljivo iz pojedinih sastavnica, odnosno riječi. Značenje frazema nije zbroj značenja njegovih pojedinačnih sastavnica, nego svaki frazem ima svoje zasebno i novo značenje kao cjelina. Tako, primjerice, u frazemu *stati na žulj* ne gledamo na smisao svake pojedinačne sastavnice da bismo došli do značenja frazema, on ima svoje (drugačije) značenje kao cjelina: *povrijediti (ozlojediti, razljutiti) koga, zamjeriti se komu*. Bitna je činjenica da se frazemi upotrebljavaju u gotovom obliku, što znači da je svaki frazem jedinica za sebe, a riječi su koje ga čine kao momčad u kojoj se ni jedan igrač ne smije zamijeniti. To znači da frazem *igrati se vatrom* uvijek upotrebljavamo u tome obliku, inačice kao *igrati se svjetlom* ili *dodavati se vatrom* nisu moguće.

Nije dovoljno mehanički naučiti gramatička pravila i smatrati se znalцем stranog jezika. Svaki strani jezik sa sobom nosi nove izazove, nova obilježja koja su nama do tada možda bila nepoznata i u kojima i dalje ne vladamo u potpunosti i u tome je čar učenja stranog jezika. Isti problemi, ili da ih pak nazovemo izazovima su i frazeologizmi koji su i tema ovog rada. Da bi prevodilac pravilno preveo frazeologizam, ili našao ekvivalent koji će predstaviti čitaocima, i sam treba da ih jako dobro poznaje. Pod „poznavanjem“ se podrazumijeva poznavanje pozadine, kulture, civilizacije, običaja i navika govornika jezika koji se prevodi ili na koji prevodi.

Svi koji govore barem jedan strani jezik su se sigurno našli u situacijama kada prilikom objašnjavanja nečega, posegnu za izrazom na stranom jeziku jer im ljepše zvuči ili taj jezik posjeduje prikladniju formulu da nešto iskaže. Jedna takva stvar su i frazeologizmi jer, ponekad,

ma koliko se trudili pronaći adekvatan ekvivalent, ne uspijevamo jer svaki jezik i frazeologija svakog jezika predstavljaju svojevrsnu riznicu.

Korpus ovog rada čine romani *Kafamda Bir Tuhaflık* Orhana Pamuka, njegov prijevod na bosanski jezik, *Čudne misli u mojoj glavi*, u prevodu Sabine Bakšić i Alene Ćatović, *Yaprak Dökümü* Reşata Nuriya Güntekina, *Kad opada lišće*, u prijevodu Kerime Filan, te razne priče kao što su: *Karşılıklı*, Haldun Taner, *Mendil*, Nedim Gürsel, *Antologija turske priče*, priredila i prevela Kerima Filan, *Teferiç*, Cemil Kavukçu, *Teferiç i druge priče*, prevela Kerima Filan.

Za potrebe našeg rada analizirali smo više od četrdeset primjera na bosanskom i turskom jeziku. U primjerima koje smo naveli najčešće se susrećemo sa primjerima somatskih frazeologizama – frazeologizmi čija je jedna od sastavnica naziv dijelova tijela. Zato smo se opredijelili da u radu obradimo somatske frazeologizme sa sljedećim sastavnicama: el (ruka), göbek (stomak), ayak (noga), burun (nos), dil (jezik), baş/kafa (glava), göz (oko), ağız (usta), can (duša), kojih je dosta više nego onih frazeoloških jedinica koje su nastale putem metonimije, metafore, ili frazeologizmi koji sadrže zoonime u sastavu.

Što se tiče turskih frazema i njihovih bosanskih prijevodnih ekvivalenata, u radu je analizirano sveukupno 43 frazema, od čega je najveći broj somatskih frazema, čak 27, frazemi nastali putem metafore, 14, frazemi nastali putem metonimije 1 i frazemi koji u sastavu sadrže zoonime 1 primjer.

Takođe treba navesti da suvremeni prozaista Orhan Pamuk u odnosu na Reşat Nuri Güntekina koristi znatno manje frazema u svojim djelima.

Literatura

- Aksoy, Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2*, İnkilap kitabevi, İstablul, 2007.
- Akyalçın, Necmi, *Türkçemizin anlamsal zenginlikleri deyimlerimiz*, Eğiten kitap, Ankara, 2012.
- Bečić, Lamija, *Somatski frazemi u turskom jeziku i njihovi hrvatski prijevodniekvivalenti*, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 2018.
- Bunk, Ana, Opašić, Maja, *Prilog kontrastivnoj analizi frazema sa zoonimskom sastavnicom u hrvatskome i češkome jeziku*, Rasprave instituta za hrvatski jezik, knj. 36/2, 2010.
- Solak, Edina, Bašić, Mirza, *Motiviranost značenja turskih frazemasomatskomsastavnicom baş (glava) koji se povezuju sačovjekovim ponašanjem i međuljudskim odnosima*, Institut za jezik, Sarajevo, 2019.
- Šiljak-Jesensković, Amina, *Nad turskim i bosanskim frazikonom: Semantički, sintaksički, lingvostilistički i sociolingvistički aspekt*, Orijentalni institut u Sarajevu, Posebna izdanja XXV, Sarajevo, 2003.
- Tanović, Ilijas, *Frazeologija bosanskog jezika*, Dom štampe, Zenica, 2000.

RJEČNICI

- Bayhan, Şakir, *Boşnakça-Türkçe Deyimler Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2018.
- Đinđić, Marija, *Yeni Türkçe-Sırpça Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.
- Parlatur, İsmail, Gözaydın, Nevzat, *Türkçe Sözlük*, Türk Dili Kurumu, Ankara, 1998.
- Yıldırım, Alper, *Yeni Deyimler Sözlüğü*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2017.

KORPUS

- Filan, Kerima, *Antologija turske priče*, Connectum, Sarajevo, 2019.
- Gürsel, Nedim, „Mendil“, *Son Tramvay*, Can Sanat Yayınları, İstanbul, 1991.
- Güntekin, Reşat Nuri, *Yaprak Dökümü*, İnkilap Kitabevi, İstanbul, s.a.
- Güntekin, Reşat Nuri, *Kad opada lišće*, s turskog prevela Kerima Filan, Connectum, Sarajevo, 2011.
- Kavukçu, Cemil, „Teferiç“, *Tasmalı Güvercin*, Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2017.
- Kavukçu, Džemil, *Teferiç i druge priče*, s turskog prevela Kerima Filan, Connectum, Sarajevo, 2014.
- Pamuk, Orhan, *Kafamda Bir Tuhafluk*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2014.
- Pamuk, Orhan, *Čudne misli u mojoj glavi*, s turskog prevele, Sabina Bakšić i Alena Čatović, Buybook, Sarajevo, 2015.
- Taner, Haldun, „Karşılıklı“, *Yalıda Sabah*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005.

INTERNET IZVORI

- Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, dostupno na: <https://sozluk.gov.tr/> (Posljednji put posjećeno 10.08. 2021.)